

DELO NAŠIH ZAVODOV IN DRUŠTEV

DEVETDESET LET ZGODOVINSKEGA ARHIVA LJUBLJANA

JOŽE ŽONTAR

I.

Nastanek ljubljanskega mestnega arhiva, predhodnika današnjega Zgodovinskega arhiva Ljubljana, v letu 1898 je predstavljal izjemo v več ozirih. Mesto ni imelo muzejske zbirke ali pa domoznanske knjižnice, na katero bi navezali zbiranje arhivskega gradiva. Pač pa so v naslednjih letih ob arhivu uredili še mestno knjižnico, ki je leta 1910 štela že nad 2000 knjig, zvezkov in časopisov. Tako smo imeli v Ljubljani kombinacijo arhiva in knjižnice, podobno kot npr. v Trstu (pa tudi v drugih primorskih mestih), le da so bili začetki teh ustanov v Trstu ravno obratni. Druga posebnost glede ljubljanskega mestnega arhiva je prvi arhivar, Anton Aškerc, sicer najbolj pomemben živeči slovenski pesnik. Moramo pa poudariti, da je Aškerc svoj arhivski poklic vestno in z zanimanjem opravljal. Pravilno se je odločil, ko se ni ravnal po predlogih deželnega arhivarja Franca Komatarja glede ureditve arhiva. Komatar si je namreč zamišljal vzorno ureditev mestnega in podobnih arhivov na podlagi vsebine. Aškerc še ni mogel vedeti, da se bo ta, tedaj moderni način preurejanja gradiva po vsebini, izkazal za popolnoma zgrešenega. Sam nastanek arhiva pa je bil sad prizadevanj, da bi mesto Ljubljana, katere uprava je bila tedaj že v slovenskih rokah, skrbelo tudi za preučevanje svoje zgodovine.¹

Po Aškercovi smrti leta 1912 je delo v arhivu kmalu zamrlo, nakar se je šele v času med obema vojnama,

leta 1936 zopet obnovilo. Tedaj se je v arhiv povrnil Vladislav Fabjančič, ki je že prej nekaj časa zasedal mesto mestnega arhivarja, toda le formalno. Mestni arhiv in mestno knjižnico so preselili iz Magistrata v Auerspergovo palačo (Gosposka 15), kjer sta dobila boljše prostore. Postopoma je Mestni arhiv prevzel gradivo mestne uprave do vključno leta 1890. O naklonjenosti mestnega sveta ljubljanskega vrednotenju preteklosti priča tudi dejstvo, da je pričela leta 1934 izhajati Kronika mestne občine ljubljanske, časopis, ki se je še v istem letu preimenoval in razširil v Kroniko slovenskih mest. V času druge svetovne vojne arhiv ni utrpel škode, najpomembnejši del gradiva je bil 1944/45 spravljen v zaklonišču Narodne in univerzitetne knjižnice, od koder je bil nato zopet postavljen na svoje mesto.

Po osvoboditvi je Vladislav Fabjančič do svoje smrti junija 1950 še nadalje vodil arhiv, ki je tega leta postal samostojna proračunska ustanova. Od leta 1948 je imel Fabjančič oporo v drugem sodelavcu s fakultetno izobrazbo, Jožetu Šornu. Postopoma je moral arhiv prevzeti celotno gradivo mestne uprave do leta 1945. Ker v Auerspergovi palači ni bilo več prostora, je ostalo gradivo, za katerega je začel skrbeti arhiv v letih 1949 in 1950, kar na Magistratu in to gradivo je predstavljalo znatno več kot polovico vseh njegovih fondov. Tudi mestni arhiv je leta 1950 na-

Delavci Mestnega arhiva konec maja 1952

stopil proti predpisani akciji, ko so morali uradi in ustanove presortirati svoje dokumentarno gradivo z namenom, da se čim več gradiva odda v industrijsko predelavo. Strokovno delo v arhivu je bilo predvsem poverjeno dvema sodelavcema brez fakultetne izobrazbe, medtem ko delavci s fakultetno izobrazbo niso imeli trajnih zadolžitev za strokovna dela. Fabjančič je v zadnjih letih svojega življenja zlasti dopolnjeval svoji deli, Knjigo starejših ljubljanskih hiš, v kateri navaja njihove lastnike in ki sega nazaj do približno leta 1600 ter Zgodovino ljubljanskih sodnikov in županov.²

V letih 1949 in 1950 se je začel razvijati arhiv v smeri zgodovinskega raziskovalnega dela. Do večje vzpodbude za pripravo Zgodovine Ljubljane je prišlo že tik pred drugo svetovno vojno, pred bližajočo se 800-letnico prvih omemb imena Ljubljane (1144 v nemški in 1146 v slovenski obliki). Temu primerno je bila sedaj usmerjena tudi personalna politika Mestnega arhiva, ki se mu je v letu 1950 povečalo število sodelavcev za štiri in sicer izključno z namestitvijo sodelavcev s fakultetno izobrazbo, sposobnih za znanstveno-raziskovalno delo. Glavni cilj te usmeritve arhiva je bila izdelava raznih monografskih spisov iz zgodovine Ljubljane.

II.

Ko je vsaj delna ureditev vprašanja prostorov leta 1953 omogočila vrnitev arhiva na Magistrat, je nova situacija terjala močnejše angažiranje osebja za arhivske posle. Tudi je nastopila potreba, da se starejše gradivo obdela po drugih principih kot do tedaj, da se podrobneje uredi in inventarizira ter napravi dostopno za uporabo. Nadalje je prevzel arhiv leta 1955 še gradivo organizacijskih enot tedaj ukinjenega Mestnega ljudskega odbora, torej tudi že povojno gradivo. Vse to je postavilo v ospredje vprašanje o pravilnem razmerju med ožjimi arhivskimi in historiografskimi nalogami ustanove, vprašanje, ki je dalj časa predstavljalo glavni načelni in programski problem arhiva. Tako je Sergij Vilfan, ki je proti koncu leta 1950 prevzel vodstvo ustanove, na seji upravnega odbora arhiva 11. junija 1957 terjal, da je treba načelno rešiti vprašanje znanstvenega dela v arhivu: *»Ali je mogoče še naprej zagovarjati skoraj neomejeno svobodo znanstvenega dela v arhivu, če na drugi strani iz tega nastaja za skupnost milijonska škoda? ... Zdi se mi osnovna napaka, da arhivisti drug za drugim brskajo po arhivalijah in si ustvarjajo izpiske o tem, kar jih zanima, namesto, da bi ustvarili pregled celotne materije, ki jim bodo prišli prav pri lastnem delu, pa še drugim raziskovalcem.«*

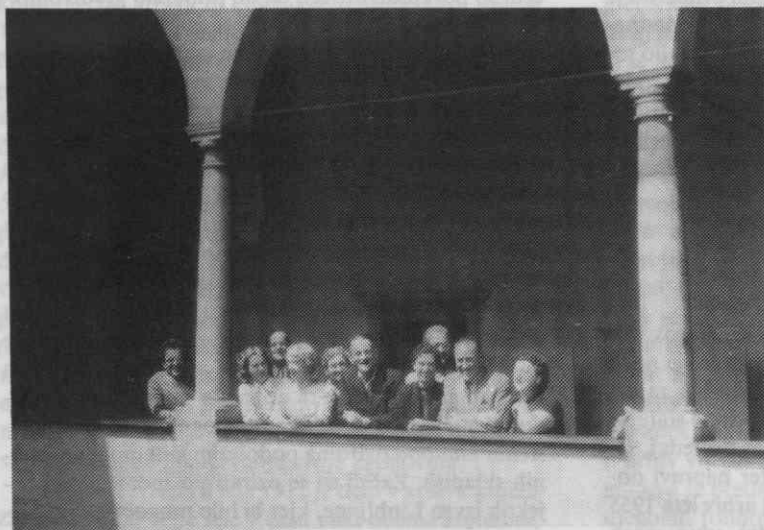
Medtem so v letu 1955 opravili v Mestnem arhivu prvo grobo razporeditev prej neidentificiranega arhivskega gradiva in že naslednje leto je Sergij Vilfan objavil izčrpen sistematičen seznam fondov Mestnega arhiva.³

Poseben problem je predstavljalo vprašanje inventarizacije, to je fiksiranje sestava in obsega arhivskega gradiva. Glede tega je obstajala v posameznih arhivih različna terminologija in obstajale so razlike v pojmovanju funkcij arhivskih poslovnih in drugih knjig, kakor so imenovali arhivske evidence. Tedaj se je prvič izraziteje pokazalo, da morajo biti nekatera strokovna vprašanja v republiki enotno urejena. Potem ko so inventarizacijo obravnavali leta 1955 v okviru Društva arhivskih delavcev Slovenije, je po sklepu društva Sergij Vilfan pripravil tovrstno navodilo, prvo arhivsko strokovno navodilo v Sloveniji.⁵ Že na tem primeru je prišla vloga Mestnega arhiva pri razvoju arhivske stroke v Sloveniji posebno do izraza, nadaljevala pa se je tudi kasneje.

V letu 1955 so nastavili v Mestnem arhivu pravo akcesijsko knjigo. S posebnim prevzemnim skladiščem so poskušali doseči, da bo prihajalo gradivo urejeno in popisano, kar je bistvenega pomena za normalno delo arhiva. Tu naj bi se vskladiščilo prevzeto gradivo, ki je potrebno ureditve in ostalo toliko časa, dokler se ne uredi in popiše, nato pa se prenese v redno skladišče. Vsebolj pa je prihajalo do spoznanja tudi dejstvo, da tvorijo fondi, ki so bili prevzeti od leta 1949 dalje, velik balast v skladiščih. Šlo je za mlado gradivo, ki ga je bilo treba hraniti, preden bi se lahko škartiralo — tako so tedaj imenovali izločanje nepotrebnih delov gradiva — 10 ali celo 50 let. Taka hramba je predvsem administrativnega pomena, ker se kot historično gradivo odbere le zelo majhen del. Zato se je v letu 1957 porodilo mnenje, da bi bilo treba za hrambo gradiva, ki še ni dozorelo za škartiranje, pridobiti prehodno skladišče, analogno angleškemu sistemu *»limbo«* oziroma podobnim sistemom prehodnih skladišč. Začeli so se ozirati po spomeniških objektih izven Ljubljane, kjer bi bilo mogoče dobiti primerne prostore.

Leta 1954 so uvedli v Mestnem arhivu službo zunanje evidence. S tem izrazom so označevali dejavnost arhiva, ki je bila usmerjena na ugotavljanje nahajališč arhivskega gradiva, organizacijo njihove kontrole, zbiranje podatkov o neprevzetem gradivu in pripravo prevzema. Jasno je bilo, da je uspešen nadzor nad neprevzetimi fondi možen le, če more arhiv po potrebi ogroženo gradivo tudi prevzeti, za kar pa v Mestnem arhivu ni bilo pogojev. Pri drugih arhivih v Sloveniji in Jugoslaviji se je delo za evidenco in nadzor nad neprevzetim gradivom zelo razvilo in so izvajali praktično nadzor nad vsemi ustvarjalci svojega območja. Za tako široko zasnovano evidenco Mestni arhiv ni imel dovolj osebja, držal pa se je tudi načela, da sodi nadzor nad novim gradivom v pristojnost administrativne in finančne inspekcije. Delo arhiva naj bi se omejevalo na nadzor nad škartiranjem, pri čemer pa so se obstoječi, čeprav nezadostni predpisi, malo izvajali. Opažali so neverjetno nepoznavanje predpisov o hrambi in škartiranju gradiva, s katerim koli ustvarjalcem arhivskega gradiva so prihajali v stik. Povrhu so bili ti predpisi še zastareli. Kakor

je bil arhiv na eni strani odločen nasprotnik svojevoljnemu uničevanju dokumentarnega gradiva, tako je smatral na drugi strani za nujno, da se s primernimi navodili v večji meri kot do tedaj omogoči škartiranje nepomembnega gradiva. Stališče, da je treba dovolj krepko škartirati, je utemeljeval s tem, ker se sicer izpostavlja na eni strani nevarnosti uničevanja dragocene materiala, ki ga ne more prevzeti, na drugi strani pa kopičenju brezvrednih gmot, ki jih bo vedno težje pravilno prečistiti in urediti. Zato so v letu 1958 pri škartiranju začeli deloma prehajati na postopek, ki je bil predviden v tozadevnih zveznih navodilih, ki pa so bila izdelana šele v osnutku. Sicer pa naj bi se zunanja evidenca osredotočila na tako gradivo, za katerega so mogli pričakovati, da je historično pomembno.

Delavci Mestnega arhiva junija 1958

Leta 1959 je Mestni arhiv kot prvi v Sloveniji objavil vodnik po fondih arhiva (tedaj imenovan splošni pregled fondov). Uvodna poglavja Sergija Vilfana predstavljajo prvo sintezo arhivističnih preučevanj v Mestnem arhivu, obenem pa tudi pomembno stopnjo v razvoju slovenske arhivistike.⁶

Prva knjiga *Zgodovine Ljubljane*, za katero je opravljal Mestni arhiv uredniške in organizacijske posle, je izšla leta 1955. Obsega geološki prikaz ljubljanskega prostora in tiste dobe v zgodovini človeškega življenja na ljubljanskem prostoru, ki jih raziskuje v prvi vrsti arheologija. Ob izidu prve je bila zbrana večina rokopisov tudi za drugo knjigo, ki naj bi segala približno do leta 1700. Bili pa so nepopolni in močno neenakomerni. Sčasoma so priprave za *Zgodovino Ljubljane* zastale, potrebe po zgodovini Ljubljane pa niso bile nič manjše. Zato je objavil Mestni arhiv leta 1962 krajše delo pod naslovom *Ljubljana*, podobe iz njene zgodovine, ki daje prerez mestne zgodovine od začetkov do najnovejših časov. Nekaj let kasneje je ta

tekst ponovno izšel v bolj ugledni trojezični slovensko-italijansko-nemški izdaji (1965).

Dela, nastala ob pripravah za drugo knjigo *Zgodovine Ljubljane*, so dala povod — kolikor jih nekateri avtorji niso objavili sami — da je leta 1958 zastavil Mestni arhiv serijo publikacij z naslovom *Razprave*, ki naj bi omogočale izhajanje monografij. Kot prvo je izšlo delo Vlada Valenčiča, *Agrarno gospodarstvo Ljubljane do zemljiške odveze*. Malo pred tem je začel arhiv objavljati tudi serijo z naslovom *Gradivo za zgodovino Ljubljane v srednjem veku*, ki ga je v veliki večini pripravil za objavo Božo Otorepec. Do leta 1965 je izšlo 10 zvezkov. Posebej je izdal arhiv leta 1965 še *Gradivo o razvoju Ljubljane v prvem desetletju po osvoboditvi 1945—1955*.⁷ Pomembna je bila

vloga Mestnega arhiva tudi pri ponovni oživitvi *Kronike*, časopisa za slovensko krajevno zgodovino, leta 1953.⁸ Dokler je bilo možno, je opravljal arhiv tudi administrativne posle za *Kroniko*.

Razstavna dvorana, ki jo je dobil Mestni arhiv v osrednji stavbi magistrata, je omogočila kulturno-prosvetno dejavnost ustanove. Odprta je bila 6. maja 1957 z razstavo najbolj zanimivih in značilnih dokumentov od najstarejših dob do osvoboditve. Naslednje leto je priredil arhiv razstavo o Ljubljani v fevdalni dobi; namenjena je bila predvsem turistom. Kulturno delo v letu 1959 pa je bilo osredotočeno na postavitev tretje samostojne razstave z naslovom *Gradbeni razvoj ljubljanskega mesta*. Razstava, za katero so bile posebej pripravljene tudi makete, je bila zamišljena kot prikaz razvoja stavbne podobe prvega mestnega predela Ljubljane med Vodnikovim trgom in Trančo. Tvorila naj bi prvo v seriji večjega števila razstav, v katerih bi postopoma obdelali posamezne dele mesta. Lepi načrti pa so bili hitro prekri-

žani. V začetku leta 1962 je bila razstavna dvorana dana na razpolago za urbanistično razstavo; ker arhivu ni bila vrnjena, jo je tudi formalno prepustil zavodu Magistrat, ki je upravljal z zgradbo.

Ugoden odziv javnosti na razstavno dejavnost arhiva je sprožil razmišljanja, ali se ne bi arhiv v večji meri angažiral v kulturno-prosvetni dejavnosti. Za to je govorilo vsekakor dejstvo, da se ustanova s takim delom v javnosti bolj afirmira, proti temu pa dejstvo, da je delo na arhivskem gradivu primarna naloga, za katerega je osebje ustanove že tako premaloštevilno. Pričeli so vzpostavljati tudi stike s šolami, zlasti z gimnazijami, vendar na tem področju arhiv ni dajal posebne iniciative. »Glede dela s šolami bi kazalo vprašanje obdelati v širšem okviru tako v sodelovanju z drugimi arhivi kot s šolskimi organi«, se je glasil sklep upravnega odbora arhiva z dne 14. januarja 1959. Organizacija sodelovanja s šolami je tedaj slonela predvsem na Društvu arhivskih delavcev. Nekaj je bilo sodelovanja tudi pri turistično-propagandnih akcijah.

Do leta 1960 se je povzpел kadrovski sestav arhiva na 10 redno zaposlenih. Mestni arhiv ni težil za tem, da bi s kampanjskim povečanjem kadra odpravil zaostanke iz preteklosti, pač pa je bil mnenja, da je treba predvideti tako delitev dela, ki bi omogočala njegov pravilni in zato hitrejši postopek. Razen tega je bil mnenja, da mora biti zaradi pravilne razporeditve dela razmerje med kadrom s fakultetno izobrazbo in ostalim kadrom najmanj 1:2, to se pravi, da mora imeti fakultetni kader na voljo dovolj pomožnega personala za delo, ker se sicer pomožna dela na škodo arhivskega gradiva ali sploh ne opravljajo ali pa opravljajo neracionalno. Sčasoma se je izoblikovala predstava o notranji organizaciji arhiva, pri kateri bi imeli posamezni sodelavci stalne individualne in skupinske obveze v vrstah poslov, kot so bili zunanja evidenca, ekscizijska služba, notranja služba, ki je obsegala poslovanje s strankami, inventarizacijo in izdelovanje indeksov ter služba obdelave, ki je obsegala pripravo arhivskih publikacij, zlasti objav gradiva. Ovira za dosledno izvedbo take organizacije je predstavljala predvsem nezadostna usposobljenost delavcev z visoko izobrazbo za samostojno delo, zaposlenost posameznih sodelavcev z velikim številom zelo heterogenih poslov, pa tudi dejstvo, da ni mogoče voditi delovnih skupin le z dajanjem navodil, ker je treba ob delu reševati vrsto vprašanj, ki so od primera do primera različna.

Omenili smo že povratak arhiva na Magistrat. Iz prizadevanj arhiva, da se s sanacijo nekaterih prostorov pridobijo za hrambo arhivskega gradiva varnejši prostori (1954), so se začeli temeljitejši posegi pri sanaciji zgradbe kot take in pri obnovi njene prvotne podobe.⁹ Sprva vsa ta dela arhivu niso prinesla posebne koristi glede skladiščnih prostorov. Prizadeval si je predvsem za pridobitev levega trakta Magistrata, kjer bi bili delovni prostori, skladiščne prostore pa naj bi dobil v dveh sosednjih zgradbah proti seve-

rovzhodu (Ciril-Methodov trg 20 in 21). Leta 1959 je bil investicijski program za adaptacijo teh zgradb izdelan, ni pa bil potrjen, pač pa so zagotovili sredstva za preureditev dvoriščnega dela levega trakta Magistrata v arhivska skladišča, dve nadstropji sprednjega dela trakta pa namenili za delovne prostore in čitalnico arhiva. Ker so adaptacijo teh skladišč šteli za definitivno, ni kazalo trošiti sredstev za polovično rešitev. Zato je bila sprejeta rešitev, po kateri so iz dveh nadstropij za spomeniško obnovljeno staro fasado napravili samo v notranjosti zgradbe vidna tri nadstropja. Ustreženo je bilo sodobni zahtevi, da so skladišča nameščena v eni vertikalni, ne da bi se mešala med pisarniške prostore, od katerih morajo biti požarnovarno ločena. Ne glede na to, da ni bilo mogoče izvesti vseh predvidenih instalacij, je bilo to skladišče, ki je bilo končano leta 1960 s skupno kapaciteto 1250 tekočih metrov, tedaj najmodernejše v državi.¹⁰ Naslednje leto je bilo dodatno adaptirano še skladišče v podstrešnem prostoru levega trakta Magistrata (nad delovnimi prostori), s čemer so se kapacitete arhiva povečale še za nadaljnjih 750 tekočih metrov. Vsa ta skladišča so bila takoj zasedena z gradivom, ki ga je imel arhiv v prostorih, ki jih je moral tedaj odstopiti drugim uporabnikom.

Mestni arhiv je pokazal izredno prizadevnost ne le pri adaptacijah (do leta 1961 je opravljal upravne posle v zvezi s celotnimi investicijami na Magistratu, ne le za lastne potrebe), marveč tudi pri nabavi opreme. Jasno je bilo, da prihajajo v poštev za nove skladiščne etaže le kovinske police. Prvotno je bilo mišljeno, da se nabavi eden izmed obstoječih serijskih izdelkov, namenjenih za biblioteke. Ti izdelki pa so za arhive zaradi manjše globine polic manj uporabni, drugih kovinskih polic pa tedaj pri nas še niso izdelovali. Tako se je arhiv odločil za kovinske police po načrtih, ki jih je izdelal sam.

Nadalje so v arhivu načrtno preučevali obliko škafel za arhivsko gradivo in ustrezen material zanje (napravili so celo anketo med jugoslovanskimi arhivi), ker tovarniških izdelkov tedaj še ni bilo dobiti.¹¹ Lotili so se predelave fotografske kamere za snemanje arhivskega gradiva na dolge trakove. To naj bi omogočilo mikrofilmanje v večjih količinah, zlasti začetke mikrofilmanja zaradi varnosti.

Na ta način je Mestni arhiv postopoma, načrtno in z velikimi naporimi uvedel delitev dela pri opravljanju strokovnih nalog, specializiral nove sodelavce za razne sektorje dela, preizkušal, preučeval in uvajal nove delovne metode ter s svojimi dosežki v mnogem opravljal v slovenskem in jugoslovanskem okviru pionirske naloge v svoji stroki. Že leta 1962 pa se je s prehodom na tako imenovano samostojno financiranje začelo občutiti relativno nazadovanje dotacij, ki je postajalo nato čedalje bolj očitno in doseglo v letu 1964 kritično točko. V tem letu je dotacija tudi absolutno, ne le relativno padla v primerjavi s prejšnjim letom. Arhiv je zapustilo večje število sodelavcev. Razmere so ga silile k temu, da se je začel usmerjati

na opravljanje pogodbenih storitev, odvisnih od sredstev, ki so jih hoteli dati pogodbeni interesenti. Pri tem je bilo seveda jasno, da zavod na ta način ne bo neposredno dobival sredstev za svoje temeljne naloge. Pogodbene naloge, ki ne sodijo v okvir osnovnih nalog in ki bi morale pomeniti nekako dopolnilno, stimulatивно dejavnost, so morale začasno vzdrževati osnovno dejavnost.

Ves obravnavani čas je oviralo normalni razvoj zavrača nerešeno vprašanje njegove pristojnosti. Do leta 1948 je prevzemal arhiv izključno fonde organov mestne uprave, kasneje je razširil dejavnost tudi na gospodarske, društvene, privatne in podobne fonde krajevnega pomena. Pravice ustanovitelja so leta 1955 prešle od Mestnega ljudskega odbora na Okrajni ljudski odbor in normalno bi bilo, da bi se dejavnost arhiva razširila na območje okraja, kar je ustanovitelj tudi zahteval in do česar je prišlo tudi pri ostalih mestnih arhivih v Sloveniji. Toda ob kakršnem koli takem poskusu je ostro nastopil Državni arhiv Slovenije, ker da je on pristojen za gradivo izven Ljubljane in je dejansko tukaj tudi prevzemal starejše gradivo lokalnega izvora, toda le na območju osrednje Slovenije. Problematično je postalo celo vprašanje pristojnosti za gradivo Okrajnega ljudskega odbora, v katerem so se vsaj v prvih letih po 1955 nadaljevale v veliki meri pristojnosti bivšega Mestnega ljudskega odbora in v katerem so bile izrazito mestne zadeve zelo številne. Povsem neurejene razmere glede arhivske mreže so vladale le v Sloveniji in rešitev so pričakovali od arhivskega zakona, katerega sprejem pa so stalno odlašali. Po predvidevanjih Društva arhivskih delavcev, ki se je ukvarjalo tudi z vprašanjem organizacije arhivov, naj bi ustanovili v osrednji Sloveniji arhivske centre izven Ljubljane, v Kranju in Novem mestu, močnejši mestni arhiv pa bi mogli formirati tudi v Škofji Loki, sicer pa so arhivsko gradivo zbirali muzeji v Škofji Loki, Idriji, Kočevju, Novem mestu in Metliki.¹²

III.

Naslednje obdobje v zgodovini ljubljanskega arhiva pričenjamo z letom 1966, ko je Skupščina SR Slovenije sprejela prvi zakon o arhivskem gradivu in o arhivih v SR Sloveniji. To pa je imelo za posledico razvoj Mestnega arhiva v regionalnega.

Že pri obravnavi arhivske dejavnosti v Skupščini SR Slovenije leta 1964 so bili predvideni temelji organizacije arhivov v Sloveniji.¹³ Glede regionalnih arhivov se je postavljalo vprašanje, ali se naj bolj pospešuje manjše število večjih in razvitejših arhivov, ali pa razvoj večjega števila manjših zavodov. Poudarjeno je bilo, da je treba opustiti razdrobljeno zbiranje majhnih količin gradiva, ki potem leži neobdelano in brez strokovne oskrbe, odvisno bolj ali manj od naključnih okoliščin. Treba je ustvariti zavode, ki bodo bolj zmožni sistematičnega dela. Ti bi morali sproti vzdrževati stik z operativo, sami posegati v škarтира-

nje pri operativi, sistematično sproti prevzemati dozorelo gradivo in ga v ustaljenem delovnem procesu sproti obdelovati. Taki zavodi bi morali imeti primerno velika, moderna in pred požari varna skladišča, potrebne pomožne prostore in delavnice ter dovolj kadra različnih kvalifikacij.

Jasno je bilo, da lahko take pogoje lažje izpolnjujejo večji zavodi za večja področja, ki imajo tudi večje možnosti za zgraditev primerne zgradbe, za boljšo zavarovanost gradiva, za boljšo raziskovalno dejavnost, koncentracijo tehničnih pripomočkov, večje možnosti za vzdrževanje ustreznih kadrov, za boljšo organizacijo dela, za enotnejšo obravnavo gradiva iz večjega ozemlja ter za primernejšo strukturo režijskih stroškov. Na drugi strani pa je govorila za večje število manjših zavodov večja vključitev v občinsko skupnost in boljša prilagodljivost potrebam študija lokalnih problemov. Druga varianta pa ima to slabo stran: kolikor bolj razvejano je arhivsko omrežje, tem verjetneje je, da bo kak arhiv v danem času ustrezal pogojem obstoja, kasneje pa, npr. zaradi odhoda kvalificiranih sodelavcev, nič več. Odločiti se je bilo treba za ustanavljanje manj številnih zavodov, ki pa bodo morali oskrbovati večja območja. Po potrebi in kjer bi bili za to pogoji, bi se dalo doseči primerno zbliznanje z lokalnimi potrebami tako, da bi arhiv vzdrževal skladišče gradiva izven svojega sedeža. Po tedanjih izkušnjah in z upoštevanjem perspektiv za nastajanje historičnega gradiva in pridobivanje kadrov, bi v Sloveniji za bližnjo prihodnost zadoščali štirje regionalni arhivi. Med temi je bil tudi arhiv s sedežem v Ljubljani, ki bi se razvil iz Mestnega arhiva. Program razvoja arhivskega omrežja v SR Sloveniji, ki ga je pripravila leta 1966 tedaj ustanovljena Skupnost arhivov Slovenije, je predvidel, da bi se Mestni arhiv razširil na območje odpravljenega ljubljanskega okraja. To pa je bilo območje petih ljubljanskih in 19 ostalih občin (Cerknica, Črnomelj, Domžale, Grosuplje, Idrija, Jesenice, Kamnik, Kočevje, Kranj, Litija, Logatec, Metlika, Novo mesto, Radovljica, Ribnica, Škofja Loka, Trebnje, Trzin in Vrhnika). Imel naj bi poleg centralne zgradbe v Ljubljani s skladiščem za 6500 tekočih metrov gradiva še skladišče v Kranju za 3000 in v Novem mestu za 2000 tekočih metrov gradiva. Izgradnjo arhivskega omrežja so povezovali s koordinirano akcijo izgradnje arhivskih skladišč.

Nekatere občine v osrednji Sloveniji so razmišljale tudi o drugačnem oblikovanju arhivskega omrežja. Občina Idrija je imela pred očmi možnost priključitve k arhivu, v sklopu katerega bi bile goriške občine, občine Novo mesto, Metlika in Črnomelj pa so računale tudi z možnostjo ustanovitve lastnega arhiva skupaj s posavskimi občinami. Do leta 1972 sta sprejeli sklep o pooblastitvi Mestnega arhiva za opravljanje službe varstva arhivskega gradiva na svojem območju le občini Domžale in Škofja Loka.

Arhiv je pod vtisom finančnih težav iz preteklih let z velikimi pomisleki pristopil k organiziranju omrež-

ja. Za skupščine občin, ki so dale na voljo sredstva, je začel opravljati razna strokovna dela po enoletnih pogodbah ali po posebnih naročilih. S skupščino občine Trebnje pa je sklenil pogodbo, s katero je prevzel za 30 let za območje občine vse naloge službe varstva. Skupščina občine pa mu je zato odstopila v upravljanje grad Malo Loko, kjer naj bi arhiv uredil prehodno skladišče.

Do prelomnice je prišlo šele v letu 1972, ko si je arhiv z novim kadrom kot prvo nalogo zastavil dosledno organizirati arhivsko dejavnost na območju osrednje Slovenije v skladu z določili zakona. Na to je odločilno vplivalo spoznanje o veliki škodi na arhivskem gradivu, ki je nastalo zaradi neurejenega varstva na tem območju v preteklosti, prav nič manj pa tudi uvajanje financiranja arhivov kot zavodov s področja kulture preko občinskih kulturnih skupnosti, ki so prav tedaj začele delovati. Kolikor se arhiv ne bi od vsega začetka vključil v redno financiranje kulturnih skupnosti, bi kasneje štartal z bistveno manjšimi možnostmi. Pri tem je treba upoštevati, da je zaradi odhoda Sergija Vilfana in Boža Otorepca ostal arhiv skoraj brez usposobljenih sodelavcev s fakultetno izobrazbo. Vseh zaposlenih v arhivu je bilo v začetku leta 1972 le sedem, ne računajoč delavca za Škofjo Loko. Novi pripravniki so imeli glavno oporo le v Traute Sežun in v Vladu Valenčiču.

Organizacijo ljubljanskega regionalnega arhiva je bilo treba — v primerjavi s tisto, kakršna je bila zamišljena leta 1964 — prilagoditi konkretni situaciji. Predvsem večina občinskih skupščin kategorično ni pristajala na koncentracijo arhivskega gradiva izven občine. Potrebno je poudariti, da je bil to čas, ko je v duhu splošne decentralizacije vloga občin silno porastla in je na območju večjega števila občin pri muzejih že obstajala tradicija zbiranja arhivskega gradiva. S skladišči po občinah pa se je arhiv sprijaznil tudi iz razloga, ker je na ta način izgledalo, vsaj kolikor toliko realno, da bo prišel do kakih prostorov, ki so sploh bili pogoj za redno delo. Pristal pa ni na to, da bi ureditev večjega števila skladišč pomenila tudi škodljivo drobitev dejavnosti na toliko enot. Upoštevati je bilo treba nadalje stališče Mestne skupščine, da je treba dejavnost za območje mesta in občin Ljubljane ločiti od dejavnosti za ostale občine (da ne bi prihajalo do prelivanja sredstev) ter zahtevo dolenjskih in belokranjskih občin, da želijo imeti lastne delavce, ne nazadnje pa tudi dejstvo, da iz enega centra ni mogoče uspešno kontaktirati z ustvarjalci arhivskega gradiva na tako velikem območju. Na teh izhodiščih je bila leta 1973 postavljena organizacija arhiva, ki je temeljila na štirih samostojnih enotah, za območje mesta in občin Ljubljane (nekaj časa imenovana Mestni arhiv Ljubljane), za zunanjo ljubljansko regijo, to je za območje občin od Idrije do Litije ter od Kamnika do Kočevja, za Gorenjsko ter za Dolenjsko in Belo krajino. Prvi dve enoti sta imeli sedež v Ljubljani, ostali dve pa v Kranju oziroma Novem mestu. Enota za mesto Ljubljano je štela leta 1975 deset,

ostale enote pa skupno osem sodelavcev, skupne službe pa pet zaposlenih. S 1. oktobrom 1973 je začel uporabljati arhiv novi naziv Zgodovinski arhiv Ljubljana (ustanovitvena določba je bila spremenjena šele 30. 1. 1975). S tem, da se je arhivu bistveno razširilo nekdanje območje, pa tudi da bi dosegel vskladitev z nazivi arhivov v Sloveniji in Jugoslaviji, je bilo treba poiskati ustrežnejši naziv. Pri tem se je razmišljalo tudi o možnosti, da bi se arhiv imenoval Pokrajinski arhiv Ljubljana, kar pa je bilo odklonjeno, ker da spominja na Ljubljansko pokrajino iz časa 1941—1945. Izgradnja arhivskega omrežja je terjala izredne organizacijske napore, od utemeljevanja in ponovnega prepričevanja o potrebnosti arhivske dejavnosti, predvsem pa nič koliko osebnih kontaktov.

Poleg pridobitve sodelavcev je bil osnovni problem razvijajočega se regionalnega arhiva vprašanje skladišč in delovnih prostorov za nove enote. Iz razlogov, ki smo jih omenjali, je sprejel arhiv urejanje skladišč po občinah kot nujno, ačasno rešitev. Zato pri adaptacijah ni v polni meri vztrajal na določenih navodila o načinu izvajanja varnosti arhivskega gradiva iz leta 1969, ne da bi pri tem zanemarjal vprašanje materialnega varstva arhivskega gradiva. Zadovoljiti se je bilo treba z neogrevanimi skladišči, z izjemo Idrije, kjer je to nujno zaradi zniževanja zračne vlage. Tako so nastala skladišča v bivših osnovnih šolah (na Blatni Brezovici, v Dol. Logatcu, v Draščih, na Karteljevem, v Komendi, v Predosljah, v gradovih (Idrija, Krumperk, Mala Loka pri Trebnjem, Radovljica), v bivši nunski kašči (v Škofji Loki), v bivšem gasilskem domu (v Šmarju-Sap) in v drugih nenamenskih zgradbah (Jesenice, Kočevje, Litija, Tržič). V upravljanje je dobil arhiv edino zgradbo v Škofji Loki, kjer je bila opravljena tudi obsežnejša adaptacija. Tako je v dobrih desetih letih uspelo pridobiti nova skladišča s skupno površino okoli 1500 m² in s kapaciteto za okoli 5000 tekočih metrov gradiva. Presenečenja tudi niso izostala. Leta 1976 je bil v Ribnici že adaptiran prostor za potrebe arhiva, a ga je skupščina občine dodelila Avto-moto društvu, ker da ga nujno potrebuje. Arhiv se je v celoti preusmeril na industrijsko opremo skladišč, enako tudi pri opremljenosti gradiva.

V letih 1973 in 1974 so bili pridobljeni prvi delovni prostori za enoti v Kranju in Novem mestu, v ljubljanskih prostorih pa je arhiv uredil mikrofilmski laboratorij in nabavil mikrofilmsko kamero kot prvi splošni arhiv v Sloveniji. Ob začetku del si je nabiral izkušnje pri drugih arhivih v Jugoslaviji, kjer so že opravljali mikrofilmanje zaradi varnosti, predvsem pa pri Glavnem državnem arhivu v Münchnu.

Ureditev skladišč po občinah je omogočila velike prevzeme arhivskega gradiva. Pri tem je veljala kot časovna orientacija za prevzemanje arhivskega gradiva leto 1955 (utemeljena predvsem z velikimi reorganizacijami občin), pri okrajnih fondih pa leto 1965 (leto odprave okrajev). Prevzemi so morali biti usmerjeni v prvi vrsti na gradivo pri občinskih skupščinah, ker so tudi te v večini primerov zagotavljale

sredstva za prostore, obenem pa so stavljale kot pogoj, da se »pospravijo« njihove kleti.

Arhiv je prevzel od muzejev, ki so do tedaj zbirali arhivsko gradivo večino gradiva, od muzejev v Škofji Loki in Idriji ob prevzemu službe varstva na območju tamkajšnjih občin, od Dolenjskega in Belokranjskega muzeja v letih 1975 oz. 1977, od Pokrajinskega muzeja v Kočevju pa v letih 1976 in 1980. V skladu z določilom zakona je pri muzejih ostalo arhivsko gradivo, ki se nanaša na delavsko gibanje in narodnoosvobodilni boj. V Arhivu SR Slovenije pa je lokalno gradivo z območja osrednje Slovenije, ki ga je do leta 1966 zbral.¹⁴ Zato ima Zgodovinski arhiv Ljubljana, za razliko od ostalih regionalnih arhivov v Sloveniji, bistveno manj starejšega gradiva.

Naslednje področje, na katerega je bilo močno usmerjeno delo regionalnega arhiva v prvi fazi njegovega razvoja, je bila t.im. zunanja služba (prej zunanja evidenca imenovana). Vzpodbudila jo je predvsem objava težko pričakovane navodila o odbiranju arhivskega gradiva leta 1970. Za njegovo boljše razumevanje je Mestni arhiv pripravil razmnoženi priložnik.¹⁵ Že leta 1975 je imel arhiv za celotno območje v evidenci 1223 družbenih pravnih oseb in društev, od katerih bi prvenstveno prevzemal arhivsko gradivo; v naslednjih letih se je njihov obseg še razširil. Število ustvarjalcev arhivskega gradiva, pri katerih je opravila posamezna enota arhiva preglede, se je v enem letu povzpelo na preko sto.

Navodilo iz leta 1970 je predvidevalo izdelavo t.im. vnaprejšnjih izločitvenih seznamov, to je seznamov vseh kategorij gradiva, ki nastajajo pri posameznem ustvarjalcu z navedbo, katere kategorije so trajnega pomena, oziroma koliko časa jih je treba hraniti. Že leta 1970 se je pričelo delo pri pripravi nekaterih tipskih vnaprejšnjih izločitvenih seznamov, pri čemer je bil tudi Mestni arhiv vključen v skupno akcijo slovenskih in jugoslovanskih arhivov. Po nekaj letih je ta akcija začela usihati. Na preučevanju drugih vprašanj metodologije strokovnega dela ob tako burnem razvoju arhiva ni bilo mogoče misliti.

Publicistična dejavnost arhiva je v obravnavanem obdobju obsegala dva zvezka Gradiva za zgodovino Ljubljane v srednjem veku in tri zvezke Razprav, ki vsebujejo prispevke s področja gospodarske in družbene zgodovine Ljubljane do srede 19. stoletja (deloma so ti nastali že v prejšnjem obdobju).¹⁶ Ob obsežnih tekočih nalogah za raziskovalno delo ni ostalo dosti časa. To se je čutilo tudi pri raziskovalni enoti arhiva, ustanovljeni leta 1970. Sestanek z možnimi sodelavci pri nadaljevanju Zgodovine Ljubljane leta 1977, je minil le v izmenjavi mnenj.

Večji poudarek pa je dajal arhiv razstavni dejavnosti, ne nazadnje tudi zato, da bi opozarjal na svojo dejavnost in utrjeval svoj pomen. Obsežnejši razstavi sta bili prirejani v letih 1973 (Starejša ljubljanska industrija) in 1978 (Arhivski dokumenti o obnovi in socialistični graditvi). Druga razstava je bila prenešana še v devet občinskih središč na območju arhiva, obe

pa je spremljal obsežen katalog.¹⁷ Nekaj je bilo tudi priložnostnih razstav na krajevno-zgodovinsko tematiko (na Bledu, v Domžalah in Kamniku), posebej pa še ob otvoritvah skladišč.

Indirektno je na delo arhiva po letu 1972 izredno močno vplival sistem financiranja. Pri tem ne mislim le na obsežno administrativno delo, ki je bilo posledica dejstva, da je moral arhiv za vsako občinsko kulturno skupnost posebej planirati, sestavljati poročila, pošiljati informacije, se udeleževati skupščin, sodelovati v drugih organih kulturnih skupnosti in na različnih sestankih. Nadalje je bilo treba pripravljati različne metodologije in merila za financiranje arhiva, ki naj bi olajšala in vsklajevala zbiranje sredstev od tolikega števila financerjev. Posebej negativno pa je vplivalo dejstvo, da je moral arhiv močno drobiti delo, da bi za vsako kulturno skupnost v vsakem letu prikazal odgovarjajoče rezultate dela. V skrbi za socialno varnost sodelavcev arhiva so bili napori prvenstveno usmerjeni na zagotavljanje sredstev, nekoliko manj pa na delo samo.

IV.

Ob velikih prevzemih po letu 1973 je prišlo v arhiv dosti neodbranih in neurejenih fondov. Zaradi hitro naraščajoče uporabe, najprej za praktične namene, je bilo potrebno gradivo v skladiščih vsaj v grobem urediti ter ga popisati, nepotrebni balast pa izločiti. V skupno akcijo, ki se je pričela leta 1979 in je trajala tri leta, so bili vključeni vsi sodelavci arhiva. Danes ocenjujemo, da je v arhivu še okoli 15 % nepotrebne dokumentarnega gradiva, ki ga pa ni mogoče izločiti, ker mu še niso potekli roki hrambe. Leta 1981 (z letnico 1980) je bilo že mogoče objaviti Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana.¹⁸

Pouk iz omenjenega dela je bil ta, da je treba brezpogojno prevzemati v arhiv čimbolj odbrano gradivo, vsaj v grobem urejeno in popisano, predvsem pa le gradivo trajnega pomena. Večino dela, potrebne za doseg tega cilja, je treba opraviti že pri ustvarjalcih arhivskega gradiva in v kolikor mogoče znatni meri s sodelovanjem njegovih delavcev. S tem je odpadla tudi potreba po t.im. prehodnih skladiščih. Postopoma se je izoblikovalo prepričanje, da je treba trajen pomen gradiva vezati na pomen za znanost in kulturo, ne pa na praktično vrednost. Za uradne in poslovne namene naj hrani gradivo tisti, ki mu tako hrambo nalaga predpis. V nasprotnem primeru je arhiv prisiljen prevzemati velike množine gradiva in veliko časa porabiti za tako gradivo, namesto da bi svoje moči usmerjal v zadovoljevanje širših družbenih potreb. Sprememba usmeritve glede prevzemanja arhivskega gradiva je imela za posledico tudi spremembo odnosa arhiva do ustvarjalcev arhivskega gradiva; delo z ustvarjalci naj bi se namreč omejevalo le na gradivo trajnega pomena.¹⁹

Pokazali so se torej ponovno isti problemi kot v Mestnem arhivu v petdesetih letih in potrjene so bile

iste usmeritve. To pa je pomenilo, da je treba iskati rešitve le v bistveni spremembi zakonodaje. Do te pa je prišlo že v naslednjih letih, ko sta bila objavljena zakon o naravni in kulturni dediščini ter pravilnik o odbiranju in izročanju arhivskega gradiva arhivu (leta 1981). V Zgodovinskem arhivu je bila ob njuni pripravi, pa tudi ob pripravi kasnejših predpisov, opravljena vrsta preizkusov.

Na preučevanje strokovnih vprašanj v arhivu je vplivala tudi ponovna razprava o arhivski dejavnosti v Skupščini SR Slovenije leta 1977. Delavcem v arhivih, Kulturni skupnosti Slovenije ter republiškem upravnemu organu za kulturo je bilo namreč naloženo, da čimprej pripravijo ustrezne predpise za določanje gradiva »resnično trajnega značaja in vitalnega pomena za našo družbo«. Ta merila bi bila tudi osnova za določanje potreb arhivov po novih skladiščnih kapacitetah. Ob ponovni skupni akciji arhivov v Sloveniji v zvezi z vprašanjem valorizacije arhivskega gradiva je Zgodovinski arhiv sodeloval pri pripravi tipskih navodil za odbiranje arhivskega gradiva občin in gospodarskih organizacij, sploh pa pri preučevanju vprašanja metodologije odbiranja arhivskega gradiva. Z deli na konkretnih seznamih za navedena področja je nadaljeval še kasneje, k temu pa so se pridružila še druga področja.²⁰

Po sprejetju zakona o naravni in kulturni dediščini je bilo ponovno potrebno opraviti valorizacijo družbenih pravnih oseb in društev, ki so dolžne izročati arhivsko gradivo arhivu. Občinski upravni organi, pristojni za kulturo (v Ljubljani ustrejni mestni organ) so na predlog arhiva v letih 1981 in 1982 objavili take sezname, ki obsegajo za območje vsega arhiva 873 družbenih pravnih oseb in društev.²¹ Vsklajevanje med arhivi pri pripravi teh seznamov ni dalo pričakovanih rezultatov.

Poseben pravilnik je leta 1983 predpisal obvezno usposabljanje delavcev družbenih pravnih oseb in članov društev, ki delajo z dokumentarnim gradivom. Največ na izkušnjah Zgodovinskega arhiva je bil pripravljen naslednje leto Priročnik za strokovno usposabljanje teh delavcev, nadalje pa je pripravil arhiv leta 1986 še Priročnik za delo z dokumentarnim in arhivskim gradivom društev.²² Že pred tem je prirejal arhiv občasne seminarje z omenjenim namenom, odslej pa so postali ti sistematični. Referente je dajal arhiv tudi za podobne seminarje, ki jih je začel prirejati v Radencih Pokrajinski arhiv v Mariboru leta 1979. Sploh pa si je prizadeval, da bi bila v redno in dopolnilno izobraževanje pisarniških in upravnih delavcev vključena tudi določena znanja o arhivskem gradivu pred prevzemom v arhiv. Na tej podlagi je prišlo leta 1980 do trajnejšega sodelovanja z Višjo upravno šolo v Ljubljani.

Po prehodu na način, pri katerem se arhivsko gradivo direktno odbira, določanje rokov hrambe ni več vprašanje, s katerim bi se moral ukvarjati arhiv. Da bi olajšal ta prehod, je arhiv nekaj časa še pripravljaval razne praktične napotke glede rokov hrambe, predv-

sem pa si je prizadeval, da bi pristojni republiški organi objavili ustrezna navodila oziroma predpise.²³

Uporaba arhivskega gradiva je postajala v zadnjem obdobju vse večja, tudi za znanstvene namene. Urejevalna dela, ki jih je omogočilo postopno večanje števila sodelavcev v arhivu (ob koncu leta 1986 je imel že 31 zaposlenih), so postala obširnejša. V istem letu je pričel s prvimi poskusi tudi glede uporabe računalnika v arhivu. Vse to je odprlo številna vprašanja s področja strokovne obdelave in izdelave pripomočkov za raziskave arhivskega gradiva, ki jih je bilo toliko težje reševati, ker je vladala velika neenotnost v praksi med arhivi pa tudi med posameznimi sodelavci v arhivih. Pri reševanju teh se bo sedaj mogoče nasloniti na novi pravilnik, ki uvaja med drugim diferenciran pristop pri popisovanju arhivskega gradiva.

V zadnjem obdobju se je okrepila izdajateljska dejavnost arhiva, saj je bilo mogoče več časa posvetiti raziskovalni dejavnosti. Seriji Gradivo in Razprave sta bili združeni v skupno serijo z naslovom Gradivo in razprave, v kateri je izšlo od leta 1977 dalje sedem knjig. Kot izdajatelj se pojavlja Zgodovinski arhiv pri publikaciji z naslovom Priročniki in karte o organizacijskih strukturah v deželah Koroški, Kranjski, Primorju in Štajerski do leta 1918 in pri njeni pripravi je imel levji delež.²⁴

Leta 1980 je pokrenil Zgodovinski arhiv ponovno akcijo za objavo monografije o zgodovini Ljubljane in to za vsa obdobja, ker je prva knjiga, objavljena leta 1955 medtem delno že zastarala. Akcija je bila postavljena na široko osnovo sodelovanja z inštitucijami oz. društvi v Ljubljani, ki preučujejo arheologijo, različna področja zgodovine ter etnologijo. Doseđani rezultat tega sodelovanja predstavlja zbornik Zgodovina Ljubljane (Gradivo s posvetovanja o zgodovini Ljubljane v letu 1983). Omeniti je treba tudi sodelovanje delavcev arhiva v arhivskih in zgodovinskih strokovnih revijah, v krajevnih zbornikih in drugih publikacijah.²⁵

Močno se je razvila razstavna in pedagoška dejavnost, kljub temu da možnosti zanj niso zadovoljive. Z ureditvijo vhodne veže na sedežu arhiva v Ljubljani so bili dani pogoji za stalno razstavo. V letih 1982—1985 je bila postavljena razstava na temo Ljubljana v arhivskem gradivu od začetka 14. stoletja do danes in od leta 1985 dalje razstava Ljubljana v starih fotografijah. Ob obeh sta izšla tudi obsežna kataloga.²⁵ Manjšo stalno razstavo pripravila enota v Novem mestu. Utečeno je prihajanje šolskih razredov in drugih skupin (npr. raziskovalnih) v arhiv na zgodovinske ure oz. krožke. Stalno je prisoten arhiv tudi v programih kulturno-informacijskega centra Križanke v Ljubljani.

Območje arhiva, ki obsega 8249 (cela SR Slovenija 20.256) km² in je imelo po štetju prebivalstva dne 31. 3. 1981 779.841 (cela SR Slovenija 1,891.864) prebivalcev, je ostalo nespremenjeno. Primerjava z napredkom, ki so ga glede kadrov in prostorov dosegli občinski kulturni zavodi, ki so tesneje navezani na

občinske kulturne skupnosti (npr. muzeji in knjižnice) v sedemdesetih letih, je sprožila razmišljanja o tem, ali ne bi kazalo dislocirane enote arhiva pretvoriti v samostojne delovne organizacije. Iz enote za Gorenjsko se je ob upoštevanju pomena starega gradiva, ki ga hrani, pogoste uporabe in drugih specifičnih razlogov, ob spremembi statuta arhiva leta 1984 (v praksi pa že štiri leta pred tem), osamosvojila enota za območje občine Škofja Loka. V Škofji Loki je imel arhiv svojega sodelavca že od leta 1967 dalje. Podobno vprašanje se postavlja tudi glede območja občine Idrija.

Stanje začasnih skladišč po občinah se je začelo v zadnjem času občutno slabšati, največ zaradi vlage. Predvsem odročnost skladišč po občinah močno otežkoča uporabo, ki je še nadalje v porastu. Koncentracija gradiva na sedežih enot bi bila gotovo smotrna. V Ljubljani, kjer arhiv že drugo desetletje ni mogel prevzemati arhivskega gradiva, ker so bile vse skladiščne kapacitete zasedene, se je našla (vsaj za daljši čas) leta 1981 rešitev v zvezi s prenosom sosednje zgradbe Ciril-Metodov trg 21. Tu je začel arhiv pridobivati dodatne prostore, v bistvu pa gre za idejo, ki jo je imel arhiv že od leta 1958 dalje. V letih 1980 do 1982

Delavci Zgodovinskega arhiva
Ljubljana decembra 1987

Postopna kadrovska krepitev arhiva in združitve dela obeh enot, ki imata sedež v Ljubljani, je začela omogočati večjo delitev dela. Zmanjšanje manipulatornega dela je omogočilo preoblikovanje kadrovske strukture v korist delavcev s fakultetno izobrazbo. Prvi preizkusi glede nove notranje organizacije so podobno kot v petdesetih letih, sloneli na fazah in vrstah dela v arhivu. Notranja organizacija, sprejeta leta 1986, pa sloni na resorjih arhivskih fondov. Taka organizacija naj bi pospeševala večjo samoiniciativnost, obenem pa omogočala specializacijo, kar je važno tudi iz razloga, da se lahko povezuje strokovno delo na arhivskem gradivu z raziskovalnim delom na istem področju. Za uspešno organizacijo dela v arhivu je posebno važno, da vsak sodelavec v okviru svojih zadolžitvev izkazuje čim večjo samostojnost pri delu, samoiniciativnost in kreativnost in to ne samo v postavljanju vprašanj in problemov, marveč v njihovem reševanju. Noben strokovni svet ali vodja ne more poznati določene problematike v vsej svoji razsežnosti kot sodelavec, ki dela na določenem gradivu in ki dobro pozna tudi obdobje, iz katerega gradivo izhaja. Metoda postavljanja problemov, prenašanje reševanja pa na druga ramena, pomeni le beg od osnovnih obveznosti in nalog, ki jih je treba opravljati.

so se nekoliko povečali tudi delovni prostori, tako v Ljubljani in Novem mestu, medtem ko je v Kranju šlo le za preselitev delovnih prostorov v drugo zgradbo.

Devetdesetletni razvoj arhiva pomeni delo več generacij njegovih sodelavcev. Imena pri tem niso najpomembnejša. Naj bo ta prikaz njihovih prizadevanj in razmišljanj tudi zahvala in priznanje za ves njihov trud, obenem pa vzpodbuda za reševanje sedanjih, nemajhnih problemov.

OPOMBE

1. S. Vilfan, Anton Aškerc — mestni arhivar ljubljanski, *Kronika* IV/1956, str. 99—107. — O razvoju Mestnega oziroma Zgodovinskega arhiva prim.: S. Vilfan s sodelovanjem kolektiva ustanove, 60 let Mestnega arhiva ljubljanskega, Ljubljana 1959. — S. Vilfan, *Sedemdeset let Mestnega arhiva ljubljanskega*, *Kronika* XVI/1968, str. 161—164. — *Zgodovinski arhiv Ljubljana (1898—1978)*, Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Ljubljana 1980.
2. V. Fabjančič, *Ljubljanski mestni arhiv*, *Zgodovinski časopis* I/1947, str. 174—183. — J. Šorn, Vladislav Fabjančič, *Zgodovinski časopis* IV/1950, str. 220—222. — 3. F. Biljan, *Treća međunarodna konferencija »Okruglog stola*

niji v zadnji poslovni dobi, Arhivist VI/1956, zv. 3—4, str. 158. — 6. S. Vilfan s sodelovanjem kolektiva ustanove, 60 let Mestnega arhiva ljubljanskega, Ljubljana 1959. — 7. S. Vilfan, Stanje in perspektive sintetičnih prikazov zgodovine arhiva«, Arhivist VII/1957, zv. 3—4, str. 83—88. — 4. S. Vilfan, Mestni arhiv ljubljanski, Arhivist VI/1956, zv. 2/ Dodatak. — 5. S. Vilfan, Kurs Društva arhivskih radnika Slovenije o istoriji uprave u Sloveniji; godišnja skupština i plenarni sastanak, Arhivist VI/1956, zv. 1, str. 110. — F. Škerl, Delovni problemi Društva arhivskih delavcev v Slove-Ljubljane, Publikacije Mestnega arhiva ljubljanskega, Razprave zv. 2, Ljubljana 1971, str. 3—8. — 8. S. Vilfan, Kako je nastal časopis za slovensko krajevno zgodovino »Kronika«, Kronika XXI/1973, str. 41—42. — 9. S. Vilfan—J. Černivec, Zgodovina ljubljanske mestne hiše, Knjižnica »Kronika«, zv. 4, Ljubljana 1958. — 10. S. Vilfan, Adaptacija zgrada za arhive, Arhivist IX, zv. 2, 1960, str. 5—16. — 11. B. Žitek, Opremljanje arhivskega gradiva v luči izvedene ankete, Arhivist XXI/1971, št. 1—2, str. 56—68. — 12. F. Škerl, Eno leto obstoja Društva arhivskih delavcev v Sloveniji, Arhivist V/1955, zv. 2, str. 123. — Vodnik po arhivih Slovenije, Društvo arhivarjev Slovenije, Ljubljana 1965. — J. Jarc, Novomeški arhivi, Arhivi VI, št. 1—2, 1983, str. 18—21. — 13. Položaj, problemi in perspektive arhivske službe v SR Sloveniji, Ljubljana oktobra 1964 (Razmnoženo sejno gradivo Skupščine SR Slovenije, izvleček pod naslovom Perspektive arhivske službe v Sloveniji v Naših razgledih XIII/1964, št. 19). — 14. Arhivski fondii in zbirke v arhivih in arhivskih oddelkih v SFRJ, SR Slovenija, Zveza arhivskih delavcev Jugoslavije, Beograd 1984. — 15. Odbiranje arhivskega gradiva iz registraturnega gradiva (škartiranje) v gospodarskih organizacijah, Mestni arhiv — Zgodovinski arhiv mesta Ljubljane, Ljubljana 1970. — 16. Razprave: - zv. 2: Iz starejše gospodarske in družbene zgodovine Ljubljane (S. Vilfan, P. Blaznik, V. Valenčič, A. Svetina), Ljubljana 1971; - zv. 3: Ljubljanska obrt od srednjega veka do začetka 18. stoletja (B. Otorepec, I. Slokar, V. Valenčič), Ljubljana 1972; - zv. 4: Ljubljanska obrt od začetka 18. stoletja do srede 19. stoletja (I. Slokar, V. Valenčič), Ljubljana 1977. — 17. Avtor kataloga k prvi razstavi je V. Valenčič, avtorji kataloga k drugi pa M. Drnovšek, F. Štukl in J. Žontar. — 18. Vodnik po fondih in zbirkah arhiva je vsebovan tudi v publikaciji: Arhivski fondii in zbirke v arhivih in arhivskih oddelkih v SFRJ, SR Slovenija, Zveza arhivskih delavcev Jugoslavije, Beograd 1984. — 19. J. Žontar, Nekatera vprašanja službe varstva pred prevzemom arhivskega gradiva v arhiv, Okrogla miza o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv, Arhivsko društvo Slovenije in komisija za gradivo pred prevzemom v arhiv Skupnosti arhivov Slovenije, Maribor 1978, str. 4—13. — J. Žontar »Oprostite nepoučenemu občinstvu...« Od pisarne do zakladnice zgodovine (ob 80-letnici Zgodovinskega arhiva Ljubljana), Naši razgledi 14. decembra 1979, str. 674—675. — J. Žontar, Perspektive arhiva kot udeleženca v varstvu kulturne dediščine, Arhivi III, št. 1—2, 1980, str. 41—45. — J. Žontar, Perspektive nadalj-

njega razvoja arhivistike, Deveti kongres arhivskih radnika Jugoslavije, Referati i saopštenja, Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, 1980, str. 37—45. — 20. M. Drnovšek, Valorizacija ustvarjalcev gradiva in V. Žumer, Valorizacija gradiva, Okrogla miza o problemih varstva arhivskega gradiva pred prevzemom v arhiv, Arhivsko društvo Slovenije in komisija za gradivo pred prevzemom v arhiv Skupnosti arhivov Slovenije, Maribor 1978, str. 13—18. — V. Žumer, Problematika valorizacije gospodarskega registraturnega gradiva, Deveti kongres arhivskih radnika Jugoslavije, Referati i saopštenja, Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, 1980, str. 91—95. — V. Žumer, Odbiranje arhivskega gradiva iz poslovne dokumentacije v delovnih organizacijah s področja gospodarstva, Arhivi '81, III. Posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanih arhivov, Maribor 1981, str. 130—142. — V. Žumer, Kriteriji valorizacije dokumentarnega gradiva družbenih pravnih oseb in društev, katerih arhivsko gradivo prevzema Zgodovinski arhiv Ljubljana, Arhivi V, št. 1—2, 1982, str. 14—23. — L. Ciglar, Navodilo za odbiranje arhivskega gradiva iz dokumentarnega gradiva družbenopolitičnih organizacij, Arhivi V, št. 1—2, 1982, str. 37—38. — B. Šuštar, Dvoje navodil za odbiranje arhivskega gradiva občinske uprave, Škart, arhivski občasniki, Ljubljana 1986, str. 14—20. Prispevki J. Kopača, F. Štukla, B. Šuštarja in D. Bahuna na posvetovanju o tehnični dokumentaciji kot delu kulturne dediščine, Arhivi IX, št. 1—2, Ljubljana 1986. — Prispevki D. Bahuna, B. Šuštarja, Z. Skrabl, M. Perko in B. Rozmana na XIII. zborovanju slovenskih arhivskih delavcev v Portorožu, oktober 1987, Arhivi X, št. 1—2, 1987. — 21. Sezname objavljene v letih 1981 in 1982 v Uradnem listu SRS, Uradnem vestniku Gorenjske, Skupščinskem Dolenjskem listu in Občinskem poročevalcu Domžale. — 22. Priročnik za strokovno usposabljanje ki delajo z dokumentarnim gradivom, Republiški komite za kulturo - Časopisni zavod Uradni list SR Slovenije, Ljubljana 1984. — Varstvo arhivskega gradiva društev, Zveza kulturnih organizacij Slovenije - Zveza kulturnih organizacij mesta Ljubljane - Zgodovinski arhiv Ljubljana, Ljubljana 1986. — 23. A. Zaletelj, Roki hrambe dokumentacije organizacij združenega dela, Sodobni arhivi '83, V. posvetovanje o strokovnih in tehničnih vprašanih v arhivih, Maribor 1983, str. 21—41. — 24. Gradivo in razprave: - št. 1: F. Štukl, Zapisniki in drugi dokumenti izbrani iz arhiva občine Škofja Loka 1861—1918, 1979; - št. 2: Vodnik po fondih Zgodovinskega arhiva Ljubljana, 1980; - št. 3: V. Valenčič, Ljubljanska trgovina od začetka 18. do srede 19. stoletja, 1981; št. 4: F. Štukl, Knjiga hiš v Škofji Loki I, 1981; - št. 5: Z. Skrabl, Hranilništvo na Dolenjskem in v Beli krajini in F. Štukl, Hranilništvo v Škofji Loki, 1983; - št. 6: M. Drnovšek, Arhivska zapuščina Petra Grassellija, 1983; - št. 7: F. Štukl, Knjiga hiš v Škofji Loki II, 1984. — Publikacija z naslovom Priročniki in karte o organizacijskih strukturah je izšla v seriji publikacij Štajerskega deželne arhiva v Gradcu. — 25. Prim. bibliografijo arhivskih delavcev, ki se sproti objavlja v Arhivih. — 26. Avtor obeh razstav in katalogov je M. Drnovšek.